

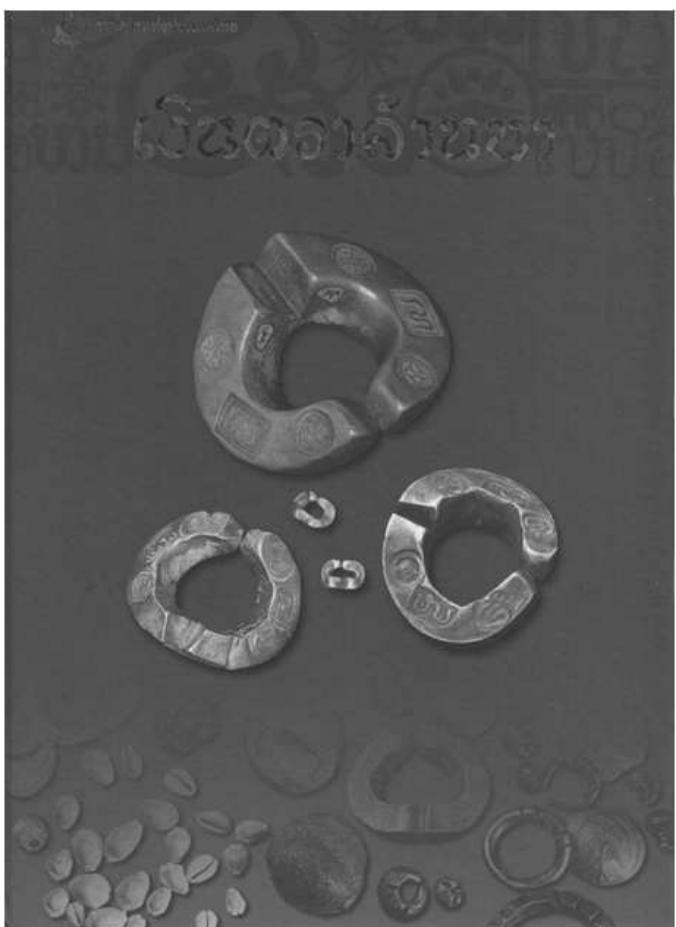
บทวิจารณ์หนังสือ : เงินตราล้านนา

ศาสตราจารย์สุวิทย์ นีรศากุล¹

หนังสือ "เงินตราล้านนา" แต่งโดย นวัตตน์ เลขะกุล ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องเงินตราของธนาคารแห่งประเทศไทยและของประเทศไทย มีผลงานเกี่ยวกับเงินตราตีพิมพ์แล้วหลายเล่ม หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2555 เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เจริญพระชนมายุ ครบ 80 พรรษา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ

สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเจริญพระชนมายุครบ 60 พรรษาและปีที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเปิดดำเนินการครบ 70 ปี หนังสือมีความยาว 198 หน้า ตีพิมพ์ที่บริษัทสนับสนุนการพิมพ์ จำกัด จ.เชียงใหม่

หนังสือเล่มนี้ มี 8 ตอน (ไม่มีเลขตอนหรือเลขบท) คือ ตอนที่ 1 ประวัติศาสตร์และพัฒนาการห้องถิน (หน้า 17-38) เป็นการปูพื้นฐานให้ผู้อ่านเข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ของล้านนาว่า ก่อนพระเจ้ามังรายจะก่อตั้งอาณาจักรล้านนา เคยมีการตั้งถิ่นฐานจนเป็นบ้านเป็นเมือง ในระดับเมืองและแคว้นมาก่อนนานมาก ในตอนนี้แบ่งเป็น 4 ตอนย่อยคือ

¹ ศาสตราจารย์ สาขาวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

1) ยุคก่อนคนไทยเข้ามา ซึ่งเป็นยุคหินมานานถึงยุคสำราิด ต่อมาก็มีพวกรบๆ (ทั้งข้าศึก ข้าที่นิมนต์ หมาบี (ผู้ดองเหลือง)) เมือง กล่อม (กล่อมคำ) แต่พวกร่มากที่สุด คือ พวกลัวว่า หรือ พวกลัว พวgnีกระจายตัวถินฐานกว้างขวางมาก ตั้งแต่ยุนานาภาคเหนือของไทยและลาว พวgnีนับถือผู้ต่อมาเจิงนับถือพุทธศาสนาด้วย พวกลัวบางกลุ่ม พัฒนาขึ้นมาจนสามารถผลิตเครื่องมือสำราิด และเครื่องมือเหล็กได้

2) แคว้นสุวรรณโภคคำ ช่วงต้นพวกล่อมคำ ได้ตั้งเมืองที่ดอนมูล ซึ่งเป็นเกาะใหญ่ ในแม่น้ำโขงใกล้กับแม่น้ำกก พวgnีมีอำนาจเหนือพวกลัวและคนไทย

3) แคว้นโยนกนาคนคร เป็นกลุ่มคนไทยที่อพยพมาจากเมืองจีน แล้วทะยอย ลงมาเรื่อยๆ จนถึง จ.เชียงราย ตั้งรกรากແบربิมแม่น้ำโขงต่อกับแม่น้ำกก แม่น้ำปิง ปะปน กับพวกลัวและอยู่ใต้อำนาจของกล่อมคำ จนถึงสมัยสิงหนวัติภูมิราช จึงได้ประกาศอิสรภาพ จากพวกล่อมคำสำคัญ

4) แคว้นหริภูมิเริงยาง ในปลายพุทธศตวรรษที่ 16 คนไทยมีอำนาจมาก และมีความเจริญกว่าพวกลัว และพวกล่อมคำ จึงสามารถตั้งราชวงศ์ลาวจขึ้น โดย ลวจังราช core area ของคนไทยคือ ลุ่มแม่น้ำกก ตั้งเมืองหลวงที่เมืองหริภูมิเริงยาง ราชวงศ์นี้มีกษัตริย์สืบท่องอีก 24 พระองค์ จึงถึงพญาลาวเมงซึ่งเป็นพระชนกของพระเจ้ามังราย (พญามังราย)

5) แคว้นหริภูมิไชย หรือลำพูน ผู้ปกครองเป็นมอญจากแควันละโว (ลพบุรี) คือ พระนางจำแทว (ซึ่งตามตำนานพระนางประสูติที่ลำพูนแต่ถูกครอบแพไปโดยที่ลพบุรี) แคว้นหริภูมิไชย เติบโตคู่กับแคว้นหริภูมิเริงยาง ซึ่งมี core area อยู่ที่จ. เชียงราย แต่แคว้นหริภูมิคร มี core area อยู่ที่ลำพูน-เชียงใหม่

ตอนที่ 2 อาณาจักรล้านนา พระเจ้ามังรายเป็นผู้ตั้งอาณาจักร ใน พ.ศ. 1804 สร้างเมืองเชียงราย พ.ศ. 1835 ตี หริภูมิไชยได้ พ.ศ. 1839 ตั้งเมืองเชียงใหม่ แต่ภายหลัง พระองค์สวารคตใน พ.ศ. 1854 ความไม่สงบที่เกิดขึ้นในหัวเมืองที่อยู่ในพื้นที่หุบเขา เชียงราย จนพญาไชยทรงครุฑ (1854-68) กษัตริย์องค์ต่อมาต้องย้ายเมืองหลวงกลับไป อยู่ที่เชียงราย สมัยพญาแสนพู (พ.ศ. 1868-77) องค์ต่อมาภัยย้ายเมืองหลวงไปอยู่ริมแม่น้ำโขง โดยสร้างเมืองเชียงแสนใน พ.ศ. 1871 จนถึงสมัยพญาพญากษัตริย์องค์ต่อมา ครองราชย์ในปี 1879 จึงได้ย้ายเมืองหลวงกลับมาอยู่ที่เชียงใหม่ เพราะเห็นว่าสถานการณ์

ในหุบเขาเชียงรายสูงบริเวณ หลังจากนั้นครองราชย์ใน พ.ศ. 1879 สรุปว่า ต้องใช้เวลา จาก พ.ศ. 1854-1879 รวม 25 ปี ในการฟื้นฟูความสงบเรียบร้อยในหุบเขาเชียงรายจึงกลับมาฟื้นฟูเชียงใหม่ ซึ่งทำสืบต่อ กันมาจนเชียงใหม่ตอกเป็นเมืองขึ้นของพม่าใน พ.ศ. 2101 สมัยพระเจ้าบุเรงนอง พม่าปกครองอยู่ 216 ปี จนถึง พ.ศ. 2317 ล้านนาจึงมาร่วมกับประเทศไทยสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ช่วงที่ถือว่าเป็นยุคทองของล้านนาคือ สมัยพญาภิญญา พญาแสนเมืองมา (1928-44) พญาสามฝั่งแกน (1945-84) และพระเจ้าติโลกราช (1984-2030)

ช่วง พ.ศ. 2317 - 2482 เชียงใหม่มีได้ปกครองล้านนาทั้งหมด เพราะช่วงที่พม่าปกครองล้านนาแบบครรภ์ที่ขึ้นกับพม่า โดยมีกองทัพพม่าควบคุมอยู่ที่เชียงแสน เชียงใหม่ และลำปาง เมื่อล้านนาหลุดจากพม่า เชียงใหม่จึงเป็นครรภ์พม่าที่ขึ้นกับกรุงธนบุรี และกรุงเทพฯ มีเจ้าผู้ปกครอง 9 พระองค์ จากพระเจ้ากาวิละ (2325-58) ถึงเจ้าแก้ววรรด (2454-82)

ตอนที่ 3 เงินตราล้านนา (หน้า 59-96) ตอนนี้ลงรายละเอียดเงินตราตั้งแต่ ยุคโบราณก่อนสมัยล้านนาใช้หอยเมี้ย โลหะมีค่าต่ำ เช่น ทองแดง ดีบุก สำริด เงินตราของลัวะ ทำด้วยสำริดทองคำและเงิน เรียกว่าเงินปลา เพราะรูปร่างเหมือนปลา (ที่จริงเหมือนปลิงความมากกว่า) เงินกีบม้าทำด้วยสำริด พอถึงเงินตราสมัยหริภุญเงินยาง มีทั้งเงินรือกใบไม้ ทำด้วยสำริดชุบเงินทองแดงก็มี ผิวของเงินคล้ายมีลายเส้นใบไม้ เงินตราสมัยหริภุญใช้เป็นเงินที่คล้ายเงินหริภุญปัจจุบัน ทำด้วยเงินความบริสุทธิ์สูง มีลวดลายสวยงามหลายแบบ เช่น รูปพระอาทิตย์ พระจันทร์ ศรีวัตสະ หรือพระศรี (คล้ายวิหาร) บัลลังก์ สวัสดิภะ หอยสังข์ เงินตราของอาณาจักรล้านนา ก่อนให้รายละเอียดได้กล่าวถึงการค้าขายและตราชั้งมาก่อนแล้ว ตราชั้งมี 2 แบบที่ล้านนารับมาคือ ตราชั้งแบบตะวันตกสร้างโดยชาวสุเมเรียน(ในอิรัก) มีจาน 2 จาน แบบตราชั้งทำเป็นเครื่องหมายของศาลกับตราชั้งจันทร์หรือตาเต็ง ซึ่งมีค่าน้ำหนึ่งมีจานใส่ของที่จะซื้อ ส่วนที่ค่าน้ำลูกตุ้มเลื่อนไป - มาตามน้ำหนักที่ซึ้ง ที่นำสนใจคือ ล้านนาได้คิดตราชั้งแบบที่สาม คือ ตราชั้งที่เอลูกตุ้มมาหลอมเป็นเนื้อเดียวกับค่าน้ำหนัก อีกด้านของค่าน้ำลูกตุ้มจะมีเชือกผูกสินค้าที่จะซื้อเลื่อนตำแหน่งไป - มา น้ำหนักของสิ่งที่จะซื้อ ตราชั้งล้านนาดีกว่า 2 แบบแรกตรงที่ไม่ต้องกังวลว่าลูกตุ้มน้ำหนักจะหาย ในส่วนนี้ยังกล่าวถึงกฎหมายไทยคนทำเงินปลอม

โทษถึงถายเป็นกฎหมายมั่งรายศาสตร์ แล้วจึงกล่าวถึงเงินตราทองคำ เงินคำ เงินทองแดง แต่ไม่มีรูปประกอบ เพราะหาตัวอย่างเงินไม่ได้ เข้าใจว่ามีไม่มาก ตอนหลังเมื่อใช้เงินหรือญี่เงินพากนี้ไม่ใช่จึงมีคนเอาโลหะไปหลอมทำเครื่องประดับหรือของใช้อย่างอื่น

ตอนที่ 4 เงินเจียง ตอนนี้ก็กล่าวถึงกำเนิดของเงินเจียง มีเหตุและปัจจัย 5 ด้าน คือด้านภูมิศาสตร์ด้านความเริญของอาณาจักรข้างเคียง ด้านการปกครองและศาสนา ด้านการค้าและด้านเงินตราของแคว้นสุโขทัย กล่าวโดยรวมก็คือในสภาพภูมิศาสตร์ของล้านนาอยู่ต่อนบนของประเทศไทยกินไปถึงพม่า ไม่มีพื้นที่ติดทะเล เพราะมีอาณาจักรสุโขทัย อุบัตยาและมอญคัน ล้านนาอุดมไปด้วยสินค้าของป่าที่ต่างประเทศต้องการ แต่ก็ขาดสินค้าบางอย่าง เช่น เกลือ ดินบุก ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนผ่านสุโขทัย มอญ อุบัตยา ล้านนาจึงรับเอาวัฒนธรรมต่างๆ ทั้งด้านภาษา เงินตราและศาสนา จากสุโขทัยและอาณาจักรใกล้เคียงอื่นๆ โดยเฉพาะสมัยพ่อขุนรามคำแห่งมหาราช ทรงใช้นโยบายการค้าเสรี ไม่เก็บภาษีผ่านด่านและให้ค้าได้ทุกชนิด ทำให้สินค้าที่นำมาขายที่สุโขทัยรุ่งเรือง ก้าวหน้ากว่าล้านนานมาก แต่ก็มีผลทำให้ล้านนาซึ่งค้าขายกับสุโขทัยและรับเอารูปแบบเงินพดดังว่า “ไปประยุกต์ใช้”

ตอนที่ 5 การผลิตเงินเจียงและวิวัฒนาการ (หน้า 123-170) เป็นตอนไฮไลต์ ของหนังสือเล่มนี้ เยี่ยนได้จะเอียดลึกซึ้งมีรูปเป็นหลักฐานประกอบทำให้เข้าใจและทำให้ หนังสือเล่มนี้กล้ายเป็นคู่มือของการศึกษาเงินเจียงล้านนา ตอนนี้จะเฉพาะเงินเจียง ซึ่งแบ่ง 3 ประเภทคือ (1) เงินเจียงขากลม ซึ่งพัฒนามาจากเงินพดดังของสุโขทัย มี 4 แบบ (2) เงินเจียงขาเหลี่ยม มี 4 แบบ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเงินตราล้านนา ซึ่งสุโขทัย ไม่มี (3) เงินเจียงแบบอื่นๆ มี 4 แบบ เหมือนกันในตอนนี้ยังเจาะเรื่องตราในเงินเจียง มีทั้งตัวเลขระบุหน้าหนัง (ซึ่งก็คือมูลค่าของเงิน) เป็นความก้าวหน้าของเงินล้านนาเนื่อง เงินตราແவนี้ ไม่ว่าเงินสุโขทัยหรืออุบัตยา ซึ่งไม่มีตัวเลขบอกราคา การที่เงินเจียงมีตัวเลข ราคาทำให้การใช้สะดวกรวดเร็วไม่สับสนและสามารถทำเงินที่มีขนาดใกล้กันได้ ในขณะที่ เงินตราสุโขทัย อุบัตยา ไม่มีตัวเลข จึงต้องทำขนาดให้แตกต่างกันชัดเจน เพื่อป้องกัน ผู้ใช้สับสน ตอนนี้ยังกล่าวถึงตัวอักษรที่อยู่เป็นเครื่องหมายแทนเมืองที่ผลิตเงินตรานั้น และตราแผ่นดินซึ่งใช้ตราจักร อันเป็นเครื่องหมายแทนกษัตริย์หรือรัฐบาล เพราะจักรคือ อาวุธของพระนารายณ์และคนสมัยนั้นเชื่อว่า กษัตริย์คือพระนารายณ์อวตาร ตอนนี้

ยังจำแนกชนิดของเงินเจียง จำแนกตามวัสดุที่ผลิตซึ่งทำจากโลหะเงิน ดีบุก สำริด เนื้อดิน(สันนิษฐานว่าใช้ เช่นผี) ประเด็นสุดท้ายที่กล่าวไว้ในตอนนี้คือ วิวัฒนาการของเงินเจียงซึ่งแบ่งเป็น 3 ระยะคือ ระยะแรก (พ.ศ.1839-1928) ระยะเพื่องฟู (พ.ศ. 1928-2068) ซึ่งเขียนได้ละเอียดลึกซึ้งมากมีรูปประกอบวิธีการผลิตด้วยระยะๆด้วย (พ.ศ. 2068-2317) เป็นระยะวุ่นวายทางการเมืองจนตกเป็นประเทศราชของพม่าถึง 216 ปี จาก พ.ศ. 2101-2317

ตอนที่ 6 เงินธือกล้านนา (หน้า 171-184) ตอนนี้ลงรายละเอียดเฉพาะเงินธือก ทำให้หนังสือเล่มนี้กลายเป็นคู่มือของการดูเงินธือก เพราะไม่มีตำราเล่มใดกล่าวไว้ได้ละเอียดกว่าเล่มนี้ เนื้อหาตอนนี้มี 3 เรื่อง คือ ตราที่ประทับ วิธีการผลิต เงินธือก เป็นเงินตราที่มีวิธีผลิตไม่เหมือนเงินเจียง เงินเจียงหล่อเป็นแท่งยาวๆ ตีตราต่างๆให้ครบ แล้วตีหัวท้ายให้หงอนเกือบกลม ส่วนเงินธือกหล่อในแบบพิมพ์กลม แล้วใช้หลอดเป่าให้โลหะที่ยังหลอมละลายเป็นของเหลวโป่งและตีตรา มองเห็นๆรูปร่างเหมือนเหรียญโลหะที่ใช้ทำเงินธือก มีทั้งโลหะเงินเคลือบทองตะกุ(รงสมกับน้ำมันยาง) เพื่อมิให้เงินนี้สึกง่าย หรือเป็นสนิม นอกจากเงินแล้วยังทำด้วยทองแดงเคลือบด้วยทองตะกุ

ตอนที่ 7 เงินตราล้านนาภายใต้การปกครองของพม่า (หน้า 185-193) ช่วง 216 ปี (2101-2317) ที่พม่าปกครอง พม่าผลิตเงินออกใช้ในล้านนา พม่าให้สร้างล้านนาในการผลิตเงินตรา เงินตราที่พม่าผลิตออกใช้มีทั้งเงินดอกไม้เป็นเงินแท้กลมแบบคล้ายเหรียญ ผิวเป็นลายคล้ายดอกไม้ ไม่มีตัวเลขหรือตรา มีมูลค่าตามน้ำหนักเงินเท่าที่ชาวในหนังสือ 16 อัน (หน้า 187) แต่ต่างกันอย่างน้อย 6 ขนาด เงินดอกไม้มีทั้งชนิดบางและชนิดหนา เงินนี้ใช้ติดต่อกันจนถึง สมัยรัชกาลที่ 5 จึงยกเลิก แล้วไปใช้เงินจากกรุงเทพฯ เงินธือกหอยโข่งและปากหมูคล้ายเงินธือกล้านนา แต่ใหญ่ หนาและมีค่าสูงกว่าไม่มีตราหรือตัวเลขใดๆ มูลค่าที่ใช้กับน้ำหนักของเงินซึ่งเป็นเงินแท้ รูปร่างคล้ายหอยโข่งและปากหมู เงินธือกสมัยพม่าปกครองยังทำด้วยดีบุก สำริดและทองแดง อันหลังเรียกเงินธือกขี้ควาย เพราะผิวขุรขระ ดูนำ้เกลี่ยดคล้ายขี้ควาย เงินพม่าที่นำเข้ามา ยังมีเงินธือกหมายทำด้วยเงิน

ตอนที่ 8 เงินตราสมัยพม่ากায์ใต้อาณานิคมของอังกฤษ (หน้า 195) เป็นตอนที่สั้นที่สุดมีเพียง 1 หน้า เงินที่คนจากพม่านำเข้ามาใช้ในล้านนาหลังจากพม่าเป็นอาณานิคมของอังกฤษใน พ.ศ. 2429 เงินนี้คือเงินหรียญผลิตที่กัลกัตตาที่หรียญมีรูปพระราชนิวัตดอร์เรย์ ขนาด 1 รูปี มีปีที่ผลิตคือ คศ. 1897 (2440) คนล้านนาเรียกเงินนี้ว่า "เงินกระจุ่ม" ต่อมาในรัชกาลพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดอังกฤษฯได้เปลี่ยนพระบรมฉายาลักษณ์เป็นพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดซึ่งมีพระเกศาบาง ชาวล้านนาจึงเรียกเงินรูปีชนิดนี้ว่า "เงินหัวหมด" 1 รูปี สมัยนั้นมีค่าราคา 0.75 บาท

จุดเด่นของหนังสือนี้

1. มีภาพประกอบที่สวยงามชัดเจนมาก
2. เนื้อหาหนักแน่น วิเคราะห์อย่างมีเหตุผลน่าเชื่อถือ
3. ระบุที่มาของหลักฐาน การมีภาพถ่ายของจริงประกอบทำให้น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น ประกอบกับได้ศาสตราจารย์สรัสวดี อ่องสกุล ช่วยตรวจสอบข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทำให้หนังสือเล่มนี้น่าเชื่อถือยิ่งขึ้นไปอีก เพราะศาสตราจารย์สรัสวดี อ่องสกุล เป็นผู้เชี่ยวชาญที่สุดในขณะนี้

4. รูปเล่มและปกทำได้สวยงามมาก หนังสือเล่มนี้พิมพ์ที่เชียงใหม่ซึ่งเมื่อก่อน โรงพิมพ์ที่ดีที่สุดจะมีแต่ที่กรุงเทพฯ แต่หนังสือเล่มนี้เป็นหลักฐานว่า ที่เชียงใหม่มีโรงพิมพ์คุณภาพสูงไม่น้อยหน้าจังหวัดใด

5. หนังสือเล่มนี้เป็นตำราเงินตราเล่มแรกของล้านนา ซึ่งผลิตขึ้นด้วยคุณภาพที่สูงมาก น่าจะใช้เป็นแหล่งอ้างอิงได้อีกเป็นร้อยปี

จุดอ่อนของหนังสือนี้

การพิมพ์ครั้งแรกย่อમีผิดพลาดบ้างเป็นธรรมดा เท่าที่ผู้วิจารณ์พบคือ

1. การหล่อสำริดโดยการเทโลหะสำริดที่หลอมละลายลงไปแทนที่ขี้ผึ้ง (Investment Casting - last wax) ที่ถูกคือ Investment Casting - lost wax) (หน้า 20)

2. ผู้เขียนไม่แน่ใจและสับสน ตรารูปดาวกับตราจักร (หน้า 120, 131) ที่ถูกคือตราจักร ซึ่งเป็นตราแผ่นดินใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย แม้เมื่อเลิกใช้เงินพดด้วง เงินเจียง มาผลิตเงินหรียญ สมัย ร. 5 - ร. 8 ผู้วิจารณ์ยังเห็นหรียญสตางค์แดงเป็นรูปจักร

3. มูลค่าเบี้ย ผู้เขียนระบุไว้ในหน้า 123 ว่า 1000 เบี้ย = 1 เงิน ตรงนี้ไม่น่าจะถูกต้อง สูตรที่ 6400 เบี้ย = 1 บาท มูลค่าของเงิน 1 เงิน (หนัก 12 กรัม) กับเงินบาท (หนัก 15 กรัม) แตกต่างกันเพียง 3 กรัม หรือ 20 % ดังนั้นมูลค่าของเบี้ยในล้านนา น่าจะ $6400 - 1280 = 5120$ เบี้ยโดยประมาณ

4. ถนนพระร่วง (หน้า 110) ที่ถูกคือคลองพระร่วง ขอให้ดูผลงานวิจัยของ ดร.วินัย พงษ์ศรีเพียรและรศ.ทิวา ศุภจารย์ ทำให้ได้ข้อสรุปใหม่ว่าที่ถูกเป็นคลองส่งน้ำจากศรีสัชนาลัยและกำแพงเพชรสู่เมืองสุโขทัย เพราะจากการตรวจสอบความสูงของกันคลองลาดเอียงอย่างสม่ำเสมอ หากเป็นถนนจะสูงๆ ตามภูมิประเทศ

5. เมืองในล้านนาไทย หน้า 17 ตกเมืองแพร่

6. หนังสือเล่มนี้ไม่มีเลขบทและเลขตอนทำให้ผู้อ่านลำบากที่จะเข้าใจว่า เมื่อถึงหัวข้อนี้ขึ้นเรื่องใหม่หรือขยายความตอนที่ผ่านมา เพราะตัวอักษรของหัวข้อมีขนาดเท่ากันหมด

ข้อบกพร่องเหล่านี้น้อยมากเมื่อเทียบกับคุณค่าของหนังสือเล่มนี้ หากพิมพ์ครั้งต่อไปได้แก้ไขข้อบกพร่องเหล่านี้ จะทำให้หนังสือเล่มนี้มีคุณภาพสูงยิ่งขึ้น